

ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΚΑΙ ΟΥΔΕΤΕΡΟΝ ΧΡΗΜΑ

Υπό ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ι. ΦΙΛΙΑ

1. «Οὐδείς, ἔλεγε ὁ Ricardo, ἀπαράγει ἄνευ προθέσεως ἀγορᾶς ἄλλων ἀγαθῶν, τὰ ὅποια τοῦ φαίνονται χρήσιμα. Ἀγαθὰ ἀγοράζονται μόνον μὲ ἀγαθὰ».

Ἡ παράστασις αὕτη τῶν κλασσικῶν περὶ τῆς «ἀδιαφορίας» τοῦ χρήματος εὑρε τυπικὴν ἔκφρασιν εἰς τὸ λεγόμενον θεώρημα τοῦ Say, κατὰ τὸ ὅποion ἀγαθὰ πληρώνονται κατὰ βᾶσιν μόνον μὲ ἀγαθὰ. Τὸ θεώρημα ὅμως τοῦ Say δὲν εὑρίσκει ἐπίρρωσιν εἰς μίαν χρηματικὴν Οἰκονομίαν, διότι εἰς τὴν τελευταίαν τὸ ταυτόχροον τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀγαθῶν, τὸ ὅποion ὑπάρχει εἰς μίαν φυσικὴν ἀνταλλακτικὴν Οἰκονομίαν, ὑποκαθιστᾷ τὸ ἀλληλοδιαχρονικὸν προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Διὰ τοῦ ἐπερχομένου χωρισμοῦ τῆς κτήσεως τῶν ἀγοραστικῶν μέσων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἀφ' ἑτέρου δημιουργοῦνται αἱ προϋποθέσεις αὐτονόμου ἐπιρροῆς καθαρῶν χρηματικῶν διαδικασιῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀγαθῶν. «Τὸ χρῆμα» ἐπομένως δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου πραγματοποιεῖται ἡ ἀνταλλαγή» ὅπως ἔγραφε ὁ Ricardo, διότι διὰ τοῦ προαναφερθέντος χωρισμοῦ παρὰ τοῦ φαινομένου τῆς «μεμονωμένης προσφορᾶς» ἢ τῆς «μεμονωμένης ζητήσεως» (δηλαδὴ προσφορὰ ἑνὸς ἀγαθοῦ ἄνευ ἀντιστοίχου ζητήσεως καὶ τανάπαλιν), ἢ ὅποια ὑπὸ τοὺς ὄρους τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας εἶναι ἀδύνατος.

Γνωρίζομεν σήμερον» λέγει ὁ R. Eucken «ὅτι τὸ χρῆμα δὲν εἶναι ἀπλῶς δορυφόρος καὶ ὅτι ἐπιρρεάζει τὰς σχέσεις εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἀγαθῶν λίαν ἀποφασιστικῶς.

Ἐπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἀναφέρει καὶ ὁ Gestrich : «εἰς τὸ χρῆμα δὲν ἀποδίδεται μόνον ἡ σημασία ἑνὸς κατόπτρου ἢ ἑνὸς πεπλου, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὁ ρόλος ἑνὸς ἀπολύτως σημαντικοῦ παράγοντος ἐπιρροῆς». Διὰ τὴν καθορίσωμεν τὴν ὄψιν τῆς τριαύτης αὐτονόμου ἐπιρροῆς τοῦ χρήματος ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν, ὥστε νὰ δυνθῶμεν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν ἐνοικοδόμησιν τῆς θεωρίας τοῦ χρήματος εἰς τὸ εὐρύτερον οἰκοδόμημα τῆς οικονομικῆς θεωρίας εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξηγητήσωμεν ὅχι μόνον ὅτι συμβαίνει εἰς τὸ κτελευταῖον χεῖρ, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο, ὅτι συμβαίνει εἰς τὴν πρώτην καὶ θεμελιώδη φάσιν. Ἐκ τῶν ὅσων ἤδη ἐλέχθησαν καταφαίνεται, ὅτι ἡ ἀδιαφορία τοῦ χρήματος δὲν εἶναι τι

τὸ δεδομένον, ἀλλ' ἀντιθέτως αἶτημα τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς καὶ ὁ ἔσχατος σκοπὸς τῆς θεωρητικῆς ἐρεύνης, ὡς ἔλεγε καὶ ὁ Quenay.

Ἡ ἔννοια «οὐδέτερον χρήμα» συνδέεται μὲ τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ «laissez faire» στενῶς.

Οὐδέτερον δὲ εἶναι τὸ χρήμα τότε μόνον ὅταν ἡ ποσότης του ρυθμίζεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ὅλαι αἱ ἀνταλλακτικαὶ σχέσεις νὰ ἀντιστοιχοῦν πλήρως πρὸς ἐκείνας μίας χρηματικῆς οικονομίας.

Πρέπει συνεπῶς νὰ διαπιστωθῇ, ὑπὸ ποίας προϋποθέσεις τὸ χρήμα ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς, πληροῖ τὴν ἀποστολὴν του, χωρὶς νὰ ἀποκτᾷ αὐτόνομον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν διαδικασιῶν ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων, εἰς τρόπον ὥστε ἡ κίνησις τῆς οικονομίας νὰ πραγματοποιηθῆται ὡσεὶ ἐὰν τὸ χρήμα δὲν ἦτο παρόν.

Ὁ ρόλος του θὰ ἔπρεπε νὰ περιορίζεται — ὅπως ἔλεγε ὁ Hume — εἰς τὸν ρόλον τῆς λιπάνσεως, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν λειτουργίαν τῆς μηχανῆς διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ περιττὰς φθορὰς καὶ τριβὰς.

Μὴ οὐδετερότης τοῦ χρήματος φέρει ἐπομένως τὸ χαρακτηριστικὸν μίας διαταραχῆς τῆς ἰσορροπίας ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι οἱ νόμοι τῆς κλασσικῆς θεωρίας περὶ οικονομικῆς εὐσταθείας δὲ τυγχάνουν πλέον ἐφαρμογῆς, μὴ ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὸ ἰδεατὸν σχῆμα μίας φυσικῆς οικονομίας.

II. Ὡς κριτήριον τῆς ἀδιαφορίας τοῦ χρήματος ἐν σχέσει πρὸς τὴν κίνησιν τῆς Οἰκονομίας ἐθεωρήθη τὸ ἀμετάβλητον τῶν τιμῶν καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ γε νικουῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος. Κατὰ βάσιν ἐπομένως πρόκειται περὶ μίας ἐρεύνης, ἡ ὁποία στρέφεται εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν αἰτίων μεταβολῆς τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος, συνεπεία τῶν ὁποίων ἡ σταθερότης τῆς χρηματικῆς μονάδος καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ σχέσις τοῦ χρήματος πρὸς τὰ ἀγαθὰ ὑπόκειται εἰς ἀλλοιώσεις.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δεόν νὰ ληθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ χρήματος ὡς σταθεροῦ μέτρου συγκρίσεως τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν, ἀποτελεῖ ψυχολογικῶς ἐν στοιχείῳ ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς μαζικῆς συνηθείας τῆς ἀποδοχῆς τοῦ χρήματος εἰς τὰς συναλλαγὰς δὲν εἶναι ἀτομικῆς φύσεως, ἀλλὰ ὁμαδικοῦ χαρακτῆρος.

Μεταβολὴ τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος ἔχει εἰς πᾶσαν περίπτωσιν τὴν ἔννοιαν μεταβολῆς τῶν διὰ τοῦ χρήματος ἐκφραζομένων δικαιωμάτων ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος.

Τῆς διατυπώσεως τοῦ αἰτήματος περὶ σταθερότητος τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος εἶχον προηγηθῆ βαρεῖς οικονομικοὶ κραδασμοί. Ἀνεξαρτήτως ὅμως αὐτοῦ μία κυμαινομένη ἀξία τῆς χρηματικῆς μονάδος παρουσιάζει μειονεκτῆματα :

Ὅστω :

α) Ἐπέρχεται κλονισμὸς τῆς πίστεως εἰς τὰς συμβατικῶς ἀνελημμέ-

νας σταθεράς υποχρεώσεις, δεδομένου, ότι αί άπρόοπτοι μεταβολαί τής πραγματικής αξίας τής νομισματικής μονάδος επιφέρουν αντίστοιχους μεταβολάς τής πραγματικής αξίας τών απαιτήσεων και τών χρεών.

β) Ύπηρεζονται αί σχέσεις άμοιβής τών παραγωγικών παραγόντων.

γ) Δημιουργείται αστάθεια προϋπολογισμού και αδυναμία ούσιαστικής κοστολογήσεως.

δ) Πολλαίς μεταβολαί τών τιμών εκλαμβάνονται ως προσίμιον εύρτερων κυκλικών διακυμάνσεων.

Κατά τήν άποψιν μίας μεγάλης μερίδος τών θεωρητικών πᾶσα μεταβολή τής ισορροπίας οφείλεται εἰς τὸ χρῆμα.

Συμφώνως πρὸς τήν τελευταίαν αὐτὴν θέσιν πᾶσα μεταβολή τών τιμών ἀπὸ τής πλευρᾶς τών ἀγαθῶν ἀποκλείεται.

Ὅτι ἐπὶ παραδείγματι ὁ Hawtrey, εἰς ἓκ τών σημαντικωτέρων ἔκπροσώπων τής τάσεως αὐτῆς, ὑπεστήριξεν, ὅτι τὸ ὅλον φαινόμενον τών κυκλικῶν διακυμάνσεων ἔχει τὴν βάσιν του εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ χρήματος και μόνον, χαρακτηρίσας τὸν οικονομικὸν κύκλον ὡς «καθαρώς χρηματικὸν φαινόμενον»

Ἐρωτᾶται ὁμοῦς : Ὑφίσταται μέτρον τής αξίας τοῦ χρήματος ; Ὡς τοιοῦτον ἐθεωρήθη, ὁ μέσος ὅρος ὄλων τών τιμών "Ὅμως ἡ οἰκονομία ἐν τῷ συνόλῳ τῆς δὲν γνωρίζει αξιολογικάς ἐκτιμήσεις και ἀξίαν τοῦ χρήματος.

Ἡ ὁμαδική, αξιολογική ἐκτίμησις, ἡ ὁποία ἀντανακλᾶται εἰς τὴν τιμὴν δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μίαν συνολικὴν ἔκφρασιν ἐνός μεγάλου ἀριθμοῦ ἀφισταδέν ἀτομικῶν ἐκτιμήσεων. Ἐπομένως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς δὲν ὑφίσταται ἐν γενικῶν ἐπίπεδον τιμών, ἀλλὰ πάντοτε ὁ ἐκάστοτε μέσος ὅρος τών τιμών ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουν ἐν συγκεκριμένῳ ἄτομον. Διὰ τὸ συγκεκριμένον ἄτομον οὐδετερότης τοῦ χρήματος ὑφίσταται ὅταν αἱ τιμαὶ τών ἀγαθῶν ἐκείνων οὐδετερότης τοῦ χρήματος εἶναι αἱ αὐταὶ εἰς τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν και τὸ μέλλον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν και ἐρώτημα περὶ τῆς αξίας τῆς «ἀφρημένης» παραστασις περὶ τῆς αξίας τοῦ χρήματος ἐδράζεται εἰς τὴν συγκεκριμένην οικονομικὴν πραγματικότητα.

Ὁ μέσος ὅρος τών τιμών τών καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ὡς τὸ ἐπίπεδον τιμών par excellence κατὰ Keynes ἀποτελεῖ ἐπίσης μίαν ἀφαιρέσιν, ἡ δὲ ἐπιδίωξις σταθεροποιήσεως τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ θα ἐπεριόριζεν ἀνεπιτρέπτως τὰ πλαίσια κινήσεως τῆς συγχρόνου οικονομικῆς πολιτικῆς.

Ἡ οικονομικὴ πολιτικὴ εἶναι δυνατόν καὶ ἐπιδίωξη σταθερότητα τών τιμών τών καταναλωτικῶν ἀγαθῶν και αὐξήσιν τών ἡμερομισθίων ἢ ἀντιστροφῆς σταθεροποιήσιν τών ἡμερομισθίων και πτώσιν τών τιμών τών καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἢ τέλος σταθεροποιήσιν, ὅρασιν ἢ πτώσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τών τιμών με ἀντιστοίχους ταλαντώσεις τών τιμών τοῦ συναλλάγμα-

τος. Ἐπίσης εἶναι δυνατόν νά ἐπιδιωχθῆ ἡ μείωσις τῶν τιμῶν τῶν ἐξαγωγικῶν προϊόντων πρὸς ἐκπλήρωσιν μονομερῶν ὑποχρεώσεων ἢ νά τεθῆ ὡς σκοπὸς ἡ σταθεροποίησις τῆς σχέσεως μεταξύ καταναλώσεως καὶ τιμῶν ἢ καὶ σταθεροποίησις τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν ἀντὶ πάσηςθυσίας ἔστω καὶ ἐὰν χρειασθῆ χειρισμὸς τοῦ ἐπιτοκίου κ.ο.κ.

Ἄνεξαρτήτως τῶν σχεδὸν ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν καθαρῶς τεχνικοῦ χαρακτῆρος μία σταθεροποίησις τῶν τιμῶν τῆ βοηθεία ἀριθμοδεικτῶν ἀποδεικνύεται ἐν τῇ πράξει ὡς ἰδιαιτέρως περίπλοκος ἀπαξ καὶ τεθῆ τὸ ἐρώτημα ποῖον ἐκ τῶν πολλῶν δυνατῶν κριτηρίων μιᾶς σταθερᾶς ἀξίας τοῦ χρήματος θὰ τύχη ἐφαρμογῆς.

Μία ὀρισιμένη τιμὴ ἀναγομένη εἰς μέτρον θὰ ἐνεφάνιζε τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας εἰς χρήμα ὅτε μὲν μεγαλυτέρας ὅτε δὲ μικροτέρας ἀπ' ὅτι ἐὰν ἐλαμβάνετο ὡς μέτρον ἡ τιμὴ ἄλλου τινὸς ἀγαθοῦ ἢ παραγωγικοῦ μέσου.

Πέραν συνεπῶς τοῦ ἐρωτήματος περὶ τῆς σκοπιμότητος μιᾶς σταθεροποίησεως τῶν τιμῶν — τὸ ὅποιον θὰ διεξέλθωμεν — εἶναι φανερόν, ὅτι ὑπάρχουν ἀριθμοδείκται, οἱ ὅποιοι εἶναι δυνατόν νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν δι' ὀρισμένον ἢ ὀρισμένους σκοποὺς τῆς χρηματικῆς πολιτικῆς δὲν ὑφίσταται ὁμοίως ἐν γενικῶν μέσον ἐπίπεδον τιμῶν «*par excellence*», τὸ ὅποιον νά δύναται νά θεωρηθῆ ὡς τὸ μέτρον μεταβολῆς τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος.

Μία πολιτικὴ σταθεροποίησις τῶν τιμῶν ἰσοδυναμεῖ αὐτοδικαίως πρὸς προσπάθειαν καθιερώσεως συστήματος σταθερῶν ἀπολύτων τιμῶν καὶ οὐδετεροποίησεως τοῦ χρήματος ὡς μονάδος μετρήσεως. Σύστημα ὁμοῦ σταθερῶν ἀπολύτων τιμῶν δὲν ἐπιλύει τὸ πρόβλημα, ἀπλῶς μεταθέτει οὐσιαστικὴν ἀντιμετώπισιν του, ἐφ' ὅσον δὲν δεχθῶμεν ὅτι σταθερότης τῶν ἀπολύτων τιμῶν συνεπάγεται ἀνευ ἐτέρου καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ πλέγματος τῶν σχετικῶν τιμῶν.

Τὸ ἐρώτημα εἰς τὸ στάδιον τοῦτο τίθεται ὡς ἐξῆς :

Εἶναι δυνατόν νά διατηρηθῆ τὸ μέσον γενικῶν ἐπίπεδον τιμῶν ἀναλλοίωτον, ὅταν μεταβάλλωνται αἱ σχέσεις τιμῶν μεταξύ τῶν διαφόρων ἀγαθῶν;

Ἐάν ὀρμώμεθα ἀπὸ ἐν σύστημα οὐδετέρου ἀνεφοδιασμοῦ τῆς οἰκονομίας εἰς χρήμα, εἰς τὸ ὅποιον δηλαδὴ δὲν ὑφίστανται αὐξομειώσεις τοῦ ὅγκου τοῦ χρήματος οὔτε αἱ φαινόμενα ἀποθησαυρισμοῦ καὶ ἀντιθησαυρισμοῦ, εἶναι δυνατόν μία ἀρχικὴ μεταβολὴ τῆς τιμῆς μονάδος ἐνὸς ἀγαθοῦ νά ἐκλιποικίλας δευτερογενεῖς συνεπειᾶς (κατὰ ν. Mises — Repercussions) ἐπὶ τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τιμῶν. Ὅταν ἡ τιμὴ ἐνὸς ἀγαθοῦ Α. ὑπόκειται εἰς ἀνοδὸν ὀφειλομένην εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἀγαθῶν καὶ μόνον (λόγω π.χ. μιᾶς κακῆς ἐσοδείας) ἐπιτυγχάνουν οἱ παραγωγοὶ μίαν ὑψηλοτέραν τιμὴν κατὰ μονάδα ἢ ὅποια ἀναλογικῶς εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ποσοτικῆς ὀπισθοχωρήσεως τῆς προσφορᾶς καὶ τοῦτο βεβαίως προϋποτιθέμενης μιᾶς ἀνελαστικῆς ζήτησεως. Ὄντω τὸ συνολικὸν ἔσοδον αὐξάνει καὶ οἱ παραγωγοὶ ἐμφανίζονται εἰς τῆν

ἀγοράν μὲ μεγαλυτέραν ἀγοραστικὴν ἰσχὺν ἐν ᾧ ἀντιθέτως οἱ καταναίωται ὑφίστανται μίαν μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς τῶν δυνάμεως. Διὰ τὸ σύνολον τῆς Οἰκονομίας δὲν μετεβλήθη τι καὶ οἱ ἀριθμοδείκται παραμένουν οἱ αὐτοί,

Ἡ περιγραφεῖσα διαδικασία ἐκφράζει τὸν καλούμενον νόμον τῶν συμφη-
ριστικῶν μεταβολῶν τῶν τιμῶν,

Συμφώνως πρὸς τὸν νόμον αὐτὸν μία μεταβολὴ τοῦ μέσου επιπέδου τιμῶν μὴ ὀφειλομένη εἰς τὸ χρῆμα εἶναι ἀδύνατος, διότι μία ὑψώσις ἢ μία μείωσις ομάδος τιμῶν κατ' ἀνάγκην συμφηρίζεται ἀπὸ ἀντιθέτους κινήσεις τῶν ὑπολοίπων τιμῶν,

Ἐὰν ὁμῶς λάβωμεν ὡς βάσιν ἓναν ὑψηλὸν βαθμὸν ἐλαστικότητος τῆς ζήτησεως τότε εἶναι καὶ τὸ συμπέρασμα ἐντελῶς διάφορον. Ἡ τιμὴ μονάδος ἑνὸς ἀγαθοῦ A ἀνέρχεται ἀναλόγως ὀλιγώτερον ἀπ' ὅτι ὀπισθοχωρεῖ ποσοτικῶς ἢ προσφορά. Τὸ ὀλικὸν ἔσοδον διὰ τὴν συνολικὴν A ποσότητα μειοῦται, αἱ εἰσπράξεις διὰ τοὺς A πωλητὰς περιορίζονται, ἢ ἀνάπτυξις τῆς ζήτησεως εἰς τὰς ἀγοράς τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν ἐλαττοῦται ἐπίσης, τῶν τιμῶν καὶ τῆς παραγωγῆς μειουμένων ἀντιστοίχως. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο συμπίπτει πρὸς ἐκεῖνα τῆς καλουμένης σωρευτικῆς θεωρίας (Tugan Baranowski Bouniatan) συμφώνως πρὸς τὴν ὁποῖαν πᾶσα ἀξομείωσις τῶν τιμῶν ἑρισμένων ἀγαθῶν ἐμπερικλείει τὴν τάσιν νὰ συμπαρασύρῃ τὰς λοιπὰς τιμὰς πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν καὶ τοῦτο χωρὶς νὰ καθίσταται ἀναγκαῖον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ χρηματικὴ ἄποψις τοῦ θέματος. Εἶναι πάντως ἀπολύτως δυνατόν ὅσακις πρόκειται εἴτε ἀνοδος εἴτε πτώσις τῆς τιμῆς μονάδος ἑνὸς ἀγαθοῦ A , τὸ συνολικὸν ἔσοδον διὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο νὰ παραμῆνῃ ἀναλλοίωτον, εἰς τὸν ὅσον ὥστε νὰ μὴν ἐπέρχεται ὁ παραμικρὸς ἀντίκτυπος ἐπὶ τῶν ἄλλων τιμῶν. Τοῦτο βεβαίως συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν μίας ἐλαστικότητος τῆς ζήτησεως ἴσης πρὸς 1.

Ἡ μέχρι τοῦδε ἀνάλυσις κατέδειξεν, ὅτι ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ καθεστῶς ἑνὸς αὐστηρῶς ουδέτερου ἀνεφοδιασμοῦ τῆς οἰκονομίας εἰς χρῆμα εἶναι ἀπολύτως δυνατόν νὰ μεταβάλλεται μία συγκεκριμένη τιμὴ, χωρὶς νὰ ἐπέσγινται κατ' ἀνάγκην εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν οἰκονομίας συμφηριστικαὶ ἢ ἀντίρροποι κινήσεις» (Koopmans).

Αἱ «χρονοτριβαὶ» εἰς τὴν Οἰκονομίαν (time lags) δὲν ὅπως θεωροῦνται ὡς βασικὸς λόγος τῆς μὴ ἐμφανίσεως συμφηριστικῶν φαινομένων. Τὸ θέμα τοῦτο συνάπτεται πρὸς τὸ γενικώτερον πρόβλημα τῆς κυκλοφοριακῆς ταχύτητος τοῦ χρήματος.

Σιωπηρῶς ἐθεωρήσαμεν μέχρι τοῦδε, ὅτι πᾶσα μετάθεσις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως δὲν ἔχει συνεπείας ἐπὶ τῆς ταχύτητος κυκλοφορίας τοῦ χρήματος.

Τοῦτο ὁμῶς εἶναι μία ἄκρως ἰπίθανος περίπτωσις, διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι οἱ A πωληταὶ θὰ χρησιμοποιήσουν ὅπωςδήποτε τὰς

ηύξημένες εισπράξεις των πρὸς ἀπόκτησιν τῶν μὴ Α. ἀγαθῶν. Καὶ ἐὰν εἰσέτι δὲν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ βασικὸν *line lag* μεταξύ εισπράξεως καὶ διαθέσεως εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι δυνατόν ποτὲ νὰ πραγματοποιηθοῦν δευτερογενῶς συμψηφιστικαὶ μετατοπίσεις εἰς τὴν ἰδίαν πρὸς τὰς ἀρχικὰς μεταβολὰς κλίμακα. Ἡ μείωσις τῆς κυκλοφοριακῆς ταχύτητος τοῦ χρήματος εἶναι κατὰ κανόνα ἐπακόλουθον μετατοπίσεων τῆς κατηγορίας αὐτῆς.

Ἄς παρακολουθήσωμεν τώρα τὰς ἀρχικὰς μεταβολὰς ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς ζήτησεως.

Λαμβανομένης τῆς προσφορᾶς ὡς ποσοτικῶς σταθερᾶς ἐὰν συμβῆ μία ἐλάττωσις τῆς ζήτησεως (π.χ. λόγω μεταβολῆς τῶν προτιμήσεων τοῦ κοινού) τοῦ ἀγαθοῦ Α, θὰ ἐπέλθῃ μία πτώσις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ, τῶν λοιπῶν τιμῶν διατηρουμένων εἰς τὰ προηγούμενα ἐπίπεδα.

Ἡ πτώσις τιμῆς τοῦ ἀγαθοῦ Α, θὰ ἐπιφέρῃ μίαν αὐξήσιν τῆς καταναλώσεως τῶν ἀποκλειομένων μέχρι τοῦδε ἀγοραστικῶν στρωμάτων. Παρουσιάζεται λοιπὸν μία ἐλευθέρωσις ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Α. ἀγοραστῶν καὶ μία ἀντίστοιχος μείωσις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν Α. πωλητῶν.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως προέκυψεν, ὅτι μεταξύ κατευθύνσεως καὶ ἐντάσεως τῶν ἐκάστοτε πρωτογενῶν κινήσεων τῶν τιμῶν καὶ τῶν συνεπειᾶν τούτων δευτερογενῶν μεταθέσεων, δὲν ὑφίσταται εἰς μονοσήμαντος λειτουργικὸς σύνδεσμος. Ὄταν α' συσχετίσεις τιμῶν τῶν ἐπὶ μέρους ἀγαθῶν μεταβάλλονται εἶναι δυνατόν νὰ μείνῃ τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τιμῶν ἀμετάβλητον εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ὑποστῇ καὶ μετατοπίσεις, αἱ ὅποια δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν ἐντὸς τοῦ οικονομικοῦ συστήματος. Εἶναι ἐπίσης δυνατόν νὰ μεταβληθῇ ὄχι μόνον τὸ μέσον ἐπίπεδον, ἀλλὰ τὸ συνολικὸν πλέγμα τῶν τιμῶν.

Ἐξ ὧσιν ἐλέχθησαν καθίσταται πλέον προφανές, ὅτι σταθερὰ ἀξία τοῦ χρήματος δὲν ἀποτελεῖ σύμπτωμα διὰ μίαν οὐδετέραν κατάστασιν τοῦ χρηματικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῆς οικονομίας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν πρέπει ἡ οικονομικὴ θεωρία νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὴν προβληματικὴν τῆς «ἀφρηρημένης» ἀξίας τοῦ χρήματος, δεδομένου ὅτι κατὰ βάσιν ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξύ τῆς ἀρχῆς τῆς οὐδετερότητος καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς σταθερότητος, διότι ἡ οὐδετερότης ἀναφέρεται οὐχὶ ἀπλῶς εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ χρήματος ἐπὶ τῶν συγκεκριμένων τιμῶν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ χρήματος εἰς τὴν ροὴν τῆς Οἰκονομίας ἐν γένει.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονᾶται, ὅτι τὰ ἔξοδα κατασκευῆς ἐμπορευσίμων ἀγαθῶν δὲν μένουσιν ἀμετάβλητα.

Ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς, τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς ὀργανώσεως, καθὼς καὶ ἡ συστηματικὴ ἐκμετάλλευσίμων πηγῶν πρώτων ὑλῶν ἐνισχύουσιν τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ μεινόνουσι τὸν πραγματικὸν κόστος.

Αντιθέτως ή αύξησης του πληθυσμού, το περιορισμένον του καλλιεργησιμου εδάφους και των ενεργειακών αποθεμάτων, ασκούν μίαν περιοδικώς αυξανομένην αναδικήν πίεσιν επί του κόστους. Προς τήν ιδίαν κατεύθυνσιν έλθγει ή τάσις των λαών να καταστρέφουν τό συγκεντρωμένον κεφάλαιον και τά οργανωτικά των θεμέλια δια πολεμικών περιπετειών και πάσης φύσεως άτυχών πειραματισμών» (Robertson).

Έν τούτων καθίσταται σαφές, ότι έξ αυτής ταύτης της διακινήσεως των αγαθών είναι δυνατόν να επέλθη, ανατροπή της χρηματικής ισορροπίας και κατάστασις μη ουδετερότητος του χρήματος. Πολιτική ουδετεροποίησις του χρήματος δέν είναι δυνατόν παρά να τείνη, προς εν optimum κατανομής της αγοραστικής δυνάμεως, ώστε να διασφαλίζεται ή μεγίστη δυνατή ικανοποίησις των αναγκών. Τούτο σημαίνει ότι — προκειμένης στατικής οικονομίας — ή εις χρήμα ανεφοδιασμός της οικονομίας πρέπει συνεχώς να προσαρμόζεται εις τάς μη εξαρτωμένας μεταβλητάς του οικονομικού συστήματος. Τούτο βεβαίως δέν έχει τήν έννοιαν, ότι αι εξαρτώμεναι μεταβληται δηλαδή οι τιμαί ή παραμένουν σταθεραί, διότι μεταβολή των δεδομένων συμπαρασύρει και τάς τιμάς.

III. Έξ ήδη ανεφέρθη τό χρήμα ως έκ της φύσεός του δέν είναι ουδέτερον, δύναται όμως να καταστή ουδέτερον. Μία ενδελεχής παρατήρησις των διαδικασιών εις τήν κίνησιν του εισοδήματος άφ' ενός και εις τό κύκλωμα των συναλλαγών άφ' έτέρου θα καταστήσει δυνατόν τήν κατανόησιν του προβλήματος.

Εις τήν κίνησιν του εισοδήματος ενδιαφέρει κυρίως ή σχέσις μεταξύ του ποσού του άφιερουμένου εις τήν κατανάλωσιν και εκείνου, τό όποιον άποταπισού το άφιερουμένου εις τήν κατανάλωσιν και εκείνου, τό όποιον άποταμιευομένου ποσού και μειύεται, επίσης ενδιαφέρει ή σχέσις μεταξύ του άποταμιευομένου ποσού και των όνομαστικών επενδύσεων.

Εις τό κύκλωμα των συναλλαγών μεγάλην σημασίαν έχει ή σχέσις μεταξύ καταναλώσεως, παραγωγής αγαθών και πραγματικών επενδύσεων.

Η άποταμίεσις σημαίνει πάντοτε μείωσιν της καταναλώσεως και έπομένως και της ζήτησις. επενεργή δέ ύφετικώς επί της οικονομίας όταν τα άποταμιευόμενα ποσά αποθησαυρίζονται. Αί πραγματικαί επενδύσεις άντιθέτως επενεργούν πληθωριστικώς, διότι αι άμοιβαί των άπασχολουμένων παραγωγικών παραγόντων εκφράζονται ως ζήτησις εις τήν αγοράν καταναλωτικών αγαθών.

Μία οικονομική διαταραχή συνεπεία μη ουδετερότητος του χρήματος είναι δυνατόν να προκαληται ένδογενώς και τούτο συμβαίνει όταν γεννάται έντός αυτής ταύτης της ύμαλής ροής της Οικονομίας, όποτε και κατά τό μάλλον και ήττον έξουδετεροϋται αυτομάτως.

Γυπιακές έμφανίσεις της μη ουδετερότητος του χρήματος έπιτελουόν ή

πληθωρισμός και ή ύφεις, τών οποίων τυπικά συνέπειαι είναι αντιστοίχως ή αναγκαστική αποταμίευσις και αί αποτυχοῦσαι επενδύσεις.

Ἡ μὲν αναγκαστική αποταμίευσις ἀποτελεῖ μορφήν ἐμφανίσεως μίας επεκτατικῆς ἐπιρροῆς τοῦ χρήματος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας και ἐκφράζει ὑψηλά κέρδη τών επενδυτῶν ἐνῶ ἀντιθέτως αἱ αποτυχοῦσαι επενδύσεις παρουσιάζονται ὡς συνέπεια μίας συμπιεστικῆς ἐπιρροῆς τοῦ χρήματος ἐπὶ τῆς πωρείας τῆς οἰκονομίας και αντιστοίχων ἀπωλειῶν τών επενδυτῶν. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἀποκλείεται ή δυνατότης αὐτοθεραπείας.

Ὡς ἤδη ἀνεφέρθη διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χρήματος ή ἀντάλλαγή κατευμήθη εἰς δύο ἡμῖσι πραγματοποιοῦνται δὲ ἡμιτελεῖς συναλλαγαὶ πρὸς δύο κατευθύνσεις και δὴ :

Π ρ ὠ τ ο ν. Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ὑποῦ νεοδημιουργηθὲν χρήμα ἐρχεται εἰς τὴν κυκλοφορίαν ή κυκλοφοροῦν χρήμα ἀποσύρρεται.

Δ ε ὑ τ ε ρ ο ν. Εἰς τὰς περιπτώσεις ἀποθησαυρισμοῦ και ἀντιθησαυρισμοῦ. Θεωρητικῶς ὑπάρχουν αἱ ἀκόλουθοι πιθανότητες.

α) Μεταβολή τῆς συνολικῆς ποσότητος τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος ἀνευ φαινομένου ἀποθησαυρισμοῦ και ἀντιθησαυρισμοῦ. Συνέπεια τούτου : Μεμονωμένη ζήτησις εἰς τὰς περιπτώσεις αὐξήσεως τοῦ συνολικοῦ ὄγκου τοῦ χρήματος ή μεμονωμένη προσφορά εἰς τὰς περιπτώσεις μειώσεως τῆς συνολικῆς ποσότητος τοῦ χρήματος.

β) Ἡ συνολική ποσότης τοῦ χρήματος παραμένει ή αὐτή. Ἡ συνολική ἀποθησαύρισις ἡμῶς ὑπερβαίνει τὴν ἀντιθησαύρισιν ή ἀντιστρόφως. Συνέπεια τούτου :

Ἐπὶ ὑπεροχῆς τοῦ ἀποθησαυρισμοῦ ἐναντι τοῦ ἀντιθησαυρισμοῦ παρουσιάζεται μία πτώσις τών τιμῶν. Ὁ ἀποθησαυρισμὸς ἀποτελεῖ παράγοντα ὑφετικόν, ἐν ᾧ ή ἀντιθησαύρισις ἐμπερικλείει τάσιν πληθωρισμοῦ.

γ) Εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανισθοῦν μεταβολαὶ τῶσον τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος ὅσον και τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ ἀποθησαυρισμοῦ και ἀντιθησαυρισμοῦ.

Καθίσταται προφανές, ὅτι αἱ μὴ οὐδέτερα διαδικασίαι προκειμένης μεταβολῆς τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ τοῦ χρήματος και μὴ οὐδέτερα διαδικασίαι εἰς ταμιακὰ ἀποθεματικά, εἶναι δυνατόν νὰ ἐξισορροποῦνται ἀμοιβαίως εἰς τρόπον ὥστε αἱ οἰκονομικαὶ συνέπειαι τοῦ ἀποθησαυρισμοῦ και ἀντιθησαυρισμοῦ νὰ ἐξουδετεροῦνται διὰ τῆς δημιουργίας ή καταστροφῆς χρήματος και ἀντιστρόφως.

Ἐξ ἄλλου ὅταν αἱ κινήσεις εἰς τὸν ὄγκον τοῦ ἀποθησαυριζομένου χρήματος ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν ὄγκον τοῦ ἀντιθησαυριζομένου χρήματος ή — ὅπερ ταυτόσημον — ὅταν ή τάσις ρευστότητος ἐξισοῦται πρὸς τὴν τάσιν μὴ ρευστότητος τότε δὲν ἔχομεν μεταβολὰς τιμῶν.

Ὅπως ἤδη ἐλέχθη ὑπάρχει μεμονωμένη χρηματικὴ ζήτησις ὅταν δὲν

υπάρχει αντίστοιχος προσφορά αγαθών και υπάρχει μεμονωμένη προσφορά αγαθών, όταν δὲν υφίσταται αντίστοιχος χρηματικὴ ζήτησις. Τοῦτο ὁμῶς δὲν ἔχει τὴν ἐννοίαν, ὅτι αἱ ἀναγκαῖαι ποσότητες τῶν αγαθῶν εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἢ τῶν χρηματικῶν ποσοτήτων εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν δὲν υφίστανται παντάπασιν, διότι τὰ αγαθὰ εἶναι ἀπλῶς δυνατόν νὰ εὑρίσκωνται ἐντὸς ἀποθηκῶν καὶ νὰ μὴν προσφέρονται, αἱ δὲ χρηματικαὶ ποσότητες νὰ φυλάσσωνται, μὴ χρησιμοποιούμεναι.

Μὴ οὐδέτερα αὐξήσις τῆς χρηματικῆς ποσότητος εἶναι δυνατόν νὰ ἐξουθετηθῇ δι' ἐνὸς ἐξ ἴσου μεγάλου ἀποθησαυρισμοῦ ἢ διὰ μίας ἀντιστάχου καταλύσεως τῶν ἀποθεμάτων ἐμπορευμάτων.

Ἀντιθέτως μία μὴ οὐδέτερα μείωσις τῆς χρηματικῆς ποσότητος εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερνηκῇ διὰ μίας αὐξήσεως τῶν «στίκ» τῶν ἐμπορευμάτων ἢ διὰ μεγαλύτερου ἀντιθησαυρισμοῦ.

Πράγματι μία ἐπίτασις τῆς ἀποθησαυριστικῆς τάσεως δύναται νὰ συμψηφισθῇ διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ἀποθεμάτων τῶν αγαθῶν, δεδομένου ὅτι ἐπίτασις τοῦ ἀποθησαυρισμοῦ σημαίνει μείωσιν τῆς χρηματικῆς ζήτησεως, ἐνῶ αὐξήσις τῆς ἀποθηκείσεως τῶν ἐμπορευμάτων ἐκφράζεται ὡς μειωμένη προσφορὰ αγαθῶν, τοῦ ὁποῦ ἡ λογικὴ συνέπεια εἶναι ὅτι δὲν προκλοῦνται μεταβολαὶ τῶν τιμῶν. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς ἀντιστρόφους περιπτώσεις. Ὄταν ἡ τάσις καταλύσεως τῶν ἀποθεμάτων καλύπτῃ τὴν τάσιν πρὸς ἐκθησαύρισιν ὑπάρχει ἀντιστοιχία μεταξύ ἡυξημένης ζήτησεως καὶ ἡυξημένης προσφορᾶς καὶ δὲν σημειοῦνται μετατοπίσεις τιμῶν.

Εἰς μίαν οἰκονομίαν εἰς τὴν ἑποῖαν ἡ τάσις ἀποθησαυρισμοῦ ὑπερβαίνει τὴν τάσιν πρὸς ἐκθησαύρισμόν ἐπέρχεται ἀνατροπὴ τῆς ἰσορροπίας καὶ ἐμφανίζονται πτωτικαὶ τάσεις τῶν τιμῶν, ἐνῶ εἰς τὰς ἀντιθέτους περιπτώσεις προκλοῦνται ἀνοδικαὶ τάσεις, ἐφ' ὅσιν πάντοτε ἐκ τῆς πλευρᾶς τῶν αγαθῶν δὲν παρουσιάζονται ἀνεξάρτητοι κινήσεις ἐξισορροπιστικαί.

Ὄταν εἰς τὴν οἰκονομίαν παρατηροῦνται τοιαῦται σοβαραὶ ἀνισομέρειαι καθίσταται ἀναγκαῖα ἡ ἐπέμβασις τῆς χρηματικῆς καὶ πιστοδοτικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους.

Ἀποστολὴ τῆς πολιτικῆς τοῦ χρήματος καὶ τῶν πιστώσεων εἶναι ὁ συμψηφισμὸς μίας ἀποθησαυριστικῆς ὑπόστασις διὰ τῆς κυκλοφορίας νέου χρήματος ἢ ἀντιθέτως εἰς τὰς περιπτώσεις ἀντιθησαυριστικοῦ πληθωρισμοῦ διὰ τῆς «καταστροφῆς» ἀπιστώσεως χρήματος κατὰ τὸ μετρον τὸ ἀπαιτούμενον. Ἐν τῷ χρήματι μὴ ἀπρόβλεπτον ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Οἰκονομίαν.

Ἐφ' ὅσιν ὁ ὄγκος τῶν ἀποθησαυριστικῶν ἢ ἀντιθησαυριστικῶν μεταβολῶν εἶναι ἐκάστοτε γνωστὸς ὑπάρχει δυνατότης ὁ βαθμὸς τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῆς οἰκονομίας εἰς χρήμα νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὰ μεγέθη αὐτά. Ἐξ ἄλλου ὁ χρόνος, ὁ ὁποῖος περέρχεται μεταξύ τῆς πληρωμῆς τῶν εἰσδημάτων καὶ τῆς ἐξοδεύσεώς των ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν προσδιορι-

σμόν τοῦ τμήματος τοῦ χρηματικοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὅποιον ἀποθησαυρίζει τὸ Κοινωνικὸν Σύνολον.

* * *

IV. Ἡ χρηματικὴ ἰσορροπία δὲν ὑπόκειται εἰς μετατοπίσεις ὅταν τὸ ὑφιστάμενον ἐπιτόκιον ἐπιφέρει σύμπτωσιν τῆς ζήτησεως δανειακῶν κεφαλαίων καὶ ἀποταμιευμένων μέσων.

Ἡ τοιαύτη ἰσορροπία ἐπιτυγχάνεται ὅταν — συμφώνως πρὸς τὴν πασίγνωστον διατύπωσιν τοῦ Wicksell — τὸ μέσον ἐπίπεδον τοῦ ἰσχύοντος ἐπιτοκίου συμπίπτει ἀπολύτως μὲ τὸν φυσικὸν ἢ ὀμαλὸν τόκον.

Ὡς γνωστὸν ἡ χορήγησις προσθέτων δανείων καταλύει τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τῶ ὑφιστάμενα ἀποταμιευμένα χρηματικὰ μέσα καὶ δημιουργεῖ τὴν δυνατότητα πολλῶν θέσεων ἰσορροπίας.

Δυνάμεθα βεβαίως τὴν χρηματικὴν ἰσορροπίαν τοῦ Wicksell νὰ ὀνομάσωμεν ἀπόλυτον σημεῖον χρηματικῆς ἀδιαφορίας (Forstmann), διότι προσδιορίζεται μόνον ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς προσφορᾶς κεφαλαίων ἐκ πραγματικῶν (ἀποταμιευμένων) χρηματικῶν μέσων. Ὅταν ὁμοῦς διὰ προσθέτων δανείων δημιουργεῖται μία μὴ γνησίᾳ προσφορὰ κεφαλαίων, ἡ οἰκονομία ἐπανευρίσκει μίαν θέσιν ἰσορροπίας, μόνον ὅταν τὸ ἰσχῶν ἐπιτόκιον τῆς ἀγορᾶς καὶ ὁ ἀναμενόμενος τόκος τῶν κερδῶν συμπέσουν εἰς τρόπον ὥστε, ἡ τάσις πρὸς ρευστότητα καὶ ἡ τάσις πρὸς μὴ ρευστότητα συμπέσουν, ἐξουδετερούμεναι ἀμοιβαίως.

Τὰ πρόσθετα δάνεια εἶναι δυνατόν νὰ τείνουν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς αποτελεσματικῆς ποσότητος σταθερᾶς ὥστε νὰ ἀποτραποῦν αἱ ἐκ τῆς ὑψώσεως τῶν στατικῶν ταμειακῶν ἀποθεμάτων ἀνωμαλίαι, ἐπιτυγχανομένης τῆς συμπτώσεως τοῦ ἐπιτοκίου τῆς ἀγορᾶς πρὸς τὸν αποτελεσματικὸν τόκον. (Wicksell — virtueller Zins).

Ἐντίστροφος χειρισμὸς ἀπαιτεῖται ὡσάκις ὁ τόκος τῶν κερδῶν εἶναι ὑψηλότερος τοῦ τόκου τῆς ἀγορᾶς, ὡσάκις συνεπῶς ἡ ροπὴ πρὸς μὴ ρευστότητα εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς ροπῆς πρὸς ρευστότητα ἢ ὅπερ ταυτόσημον ὡσάκις ἡ ἀντιθησαύρισις εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἀποθησαύρισεως.

Ἡ διατήρησις τῆς αποτελεσματικῆς χρηματικῆς ποσότητος σταθερᾶς δὲν προϋποθέτει μεταβολὰς εἰς τὴν δομὴν τῆς παραγωγῆς τῆς Οἰκονομίας ὥστε αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ὅσάκις ὁμοῦς συντρέξουν ταιαῦτα στοιχεῖα καθίσταται ἀναγκαῖα ἡ ἀξομείωσις τῆς χρηματικῆς ποσότητος.

Συνεπῶς ἡ πολιτικὴ σταθερᾶς χρηματικῆς κυκλοφορίας εἶναι ἀποτελεσματικὴ ὡς ἐγγύησις τῆς οὐδετερότητος τοῦ χρήματος μόνον ὅταν αἱ ἀνάγκαι τῆς οἰκονομίας εἰς χρῆμα καὶ ὁ ἐφοδιασμὸς εἰς χρῆμα συμπίπτουν. Ἄλλως ὁμοῦς ἐπὶ φαινομένων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, διότι τότε ἡ διατήρησις στα-

Περοῦ χρηματικοῦ ὄγκου ὀδηγεῖ μονίμως εἰς ὑφεικὰς πιέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνακόπτουν τὴν οικονομικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὸ χρήμα παύει νὰ εἶναι πλέον οὐδέτερον.

Γενικῶς ὑφεικτὰ ἐξελίξεις εἰς τὴν οἰκονομίαν εἶναι δυνατόν νὰ προκληθοῦν ὁσάκις :

α) Τὸ ὀνομαστικὸν εἰσόδημα ἐπὶ σταθεροῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος μειοῦται ἢ β) ὅταν τὸ πραγματικὸν εἰσόδημα ἐπὶ σταθεροῦ ὀνομαστικοῦ εἰσοδήματος ἀνέρχεται.

Ἀντιστρόφως πληθωριστικαὶ τάσεις ἐπὶ ἀμεταβλήτου τεχνικῆς παραγωγικότητος εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρηθοῦν ὅταν : α) τὸ ὀνομαστικὸν εἰσόδημα αὐξάνεται, τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος μὴ ἀλλοιουμένου. β) Τὸ πραγματικὸν εἰσόδημα μειοῦται, τοῦ ὀνομαστικοῦ μὴ μεταβαλλομένου.

Ἰφίσταται ἐπομένως πάντοτε ἀστάθεια τῆς ἀξίας τοῦ χρηματος καὶ ἐπομένως ἐνεργὸς ἐπιρροή καὶ μὴ οὐδετερότης ὁσάκις ἢ σχέσις μεταξὺ πραγματικοῦ καὶ ὀνομαστικοῦ εἰσοδήματος μετατοπίζεται. Ἡ μὴ οὐδετέρα ἐπιρροή τοῦ χρήματος εἶναι δυνατόν ὁμως νὰ ἔχῃ καὶ παθητικὸν χαρακτήρα, τοῦτο δὲ συμβαίνει ὅταν ἡ τεχνικὴ παραγωγικότης μεταβάλλεται, τῆς σχετοῦτος ἰσορροπίας μεταξὺ ἰσχυόντος καὶ ἀναμενομένου τόκου ἀνατρεπομένης, τὰ δὲ πιστοδοτικὰ μέτρα δὲν τείνουν εἰς ἀποκατάστασιν τῆς προγενεστέρας καταστάσεως.

Ὅσάκις ἐπὶ βελτιώσεως τῆς παραγωγικότητος ὁ ὄγκος τοῦ χρήματος παραμένει σταθερὸς τιθέμεθα πρό μίας ὑφεικτῆς μὴ οὐδετερότητος ἐνῶ ἐπὶ χειροτερεύσεως τοῦ τεχνολογικοῦ ἐπιπέδου πρόκειται περὶ μὴ οὐδετερότητος πληθωριστικοῦ χαρακτῆρος.

Ἡ μὴ οὐδετερότης δυνατόν νὰ ἔχῃ οὐκ ἐπὶ παροδικὸν χαρακτήρα, δυνατόν ὅμως καὶ νὰ εἶναι χρονίας μορφῆς. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν προκύπτουν ἀντίρροποι δυνάμεις ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ὁμαλῶν διαδικασιῶν τῆς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι τείνουν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προηγουμένης ἰσορροπίας, ἐνῶ εἰς τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν εὕρισκόμεθα πρό μίας μονίμου μεταθέσεως τοῦ σημείου ἰσορροπίας.

Ἐπὶ τῶν φαινομένων ἀξίας μὴ οὐδετερότητος ἐνδιαφέρει ἡ πιστοδοτικὴ δραστηριότης τῶν τραπεζῶν, διότι ὑπάρχει στενὸς σύνδεσμος τῆς ἐπεκτατικῆς ἢ περιοριστικῆς πολιτικῆς τῶν Τραπεζῶν καὶ τῆς μὴ οὐδετερότητος τῆς προαναφερθείσης φύσεως. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ρυθμιζομένου πιστωτικοῦ συστήματος ὅπου τηρεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς σχετικῆς στενότητος τοῦ χρηματικοῦ συστήματος ὅπου τηρεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς σχετικῆς στενότητος τοῦ χρηματικοῦ συστήματος αἱ δυνατότητες πληθωρισμοῦ εἶναι μικραὶ, διότι τὸ κεντρικὸν πιστοδοτικὸν ἴδρυμα εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑψώσῃ τὸ ἐπιτόκιον ἐφ' ὅσον θεωρησῇ, ὅτι πλησιάζονται ἐπικινδύνως τὰ σημεῖα τῶν ἐκδοτικῶν του περιθωρίων.

Τὸ μέγεθος τῶν ζητούμενων πιστώσεων ἐξαρτάται πάντοτε ἀπὸ τὴν

σχέσιν τοῦ ἐπιτοκίου τῶν ἀναμενομένων κερδῶν πρὸς ἐκεῖνο τῆς ἀγορᾶς, ἔχει συνεπῶς ἐνδογενῆ τὴν αἰτίαν.

Ὅταν τὸ ἐπιτόκιον τῆς ἀγορᾶς εἶναι χαμηλὸν οἱ ἐπιχειρηματῆται εἶναι αἰσιόδοξοι καὶ ἐπεκτείνουν τὴν παραγωγὴν των διὰ τῆς λήψεως νέων κεφαλαίων καὶ ἐπέρχονται αἱ ὑπὸ τοῦ Wickseil σημειωθείσαι σωρευτικαὶ διαδικασίαι.

Ἡ ζήτησις δανειακῶν κεφαλαίων παρὰ τῶν παραγωγῶν εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἀρχίζει νὰ μειοῦται, ὅταν λόγῳ τῆς ὑψητέρας παραγωγῆς καὶ ὑπερπροσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν προβλέπεται μία πτώσις τῶν τιμῶν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ οικονομικαὶ προβλέψεις γίνονται ἀπαισιόδοξοι καὶ τὸ ἐπιτόκιον τῶν ἀναμενομένων κερδῶν πίπτει κάτω τοῦ ἐπιτοκίου τῆς ἀγορᾶς. Ἐνδογενῶς ἐπομένως ἀναπτύσσονται αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐπιφέρουν τὸ τέλος καὶ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς σωρευτικῆς διαδικασίας.

Ἀντιθέτως ἡ χρονία μὴ οὐδετερότης τοῦ χρήματος εἶναι πάντοτε ἀπόρροια μιᾶς ἐξωγενοῦς μεταβολῆς τοῦ συνολικοῦ ὄγκου τοῦ ὀνομαστικοῦ εἰσοδήματος ἄνευ ταύτοχρόνου ἀνόδου τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος. (1) Πληθωρισμὸς αὐτῆς τῆς μορφῆς προϋποθέτει «αὐτόνομον» (κατὰ Forstmann) χρήμα, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖται κατὰ τὴν πληρωμὴν ὑπηρεσιῶν καὶ ἀγαθῶν δι' ἐξωγενεῖς σκοποὺς (π.χ. πόλεμοι, ἐπανορθώσεις κλπ.). Ἐφ' ὅσον ἡ «αὐτόνομος» αὐτὴ γέννησις χρηματικῶν ποσοτήτων ὑπερβῆ ὀρισμένον ὄριον χωρὶς νὰ ἔχη προβληθῆ ἢ ταχεῖα ἀπορρόφησις τῶν πισοτήτων αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἐκδότριαν Τράπεζαν ὁ πληθωρισμὸς εἶναι ἀναπόφευκτος.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἀφαίρεσις ἐκ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος καὶ κυκλοφοροῦντος χρήματος ποσῶν πρὸς χρηματοδότησιν ἐξωγενῶν σκοπῶν ἄγει εἰς οἰκονομικὴν ὕφρασιν.

Τὰ φαινόμενα αὐτὰ δυνατὸν νὰ ὀδηγήσουν εἰς κρίσιν, ὅποτε ἐπὶ πληθωριστικῶν φαινομένων ἡ τάσις πρὸς αὐξήσιν τῶν ἐπενδύσεων μεταβάλλεται εἰς ἀφυγὴν πρὸς τὰς πραγματικὰς ἀξίας ἐπὶ ὑφέσεως δὲ ὁ περιορισμὸς τῶν ἐπενδύσεων καταλήγει εἰς «ἀφυγὴν πρὸς τὸ χρήμα».

Ὅσάκις πρόκειται πληθωρισμὸς ὑποχρεοῦνται οἱ δέχται εἰσοδήματος νὰ περιορίζουν τὴν κατανάλωσιν των εἰς βαθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὴν μείωσιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος. Εὐρισκόμεθα συνεπῶς πρὸ μιᾶς ἀνγκαστικῆς ἀποταμιεύσεως, ἡ ὁποία δὲν ὀδηγεῖ εἰς αὐξήσιν τῆς περιουσίας τῶν ἀποταμιεόντων, ἀλλὰ εἰς τοιαύτην τῶν ἐπενδυτῶν, οἱ ὁποῖοι τῇ βοήθειᾳ δανείων πραγματοποιοῦν ἐπενδύσεις.

Οὕτω ἡ δεδομένη σειρά ἐπὶ γνησίας ἀποταμιεύσεως :

α) Ἐθελουσία ἀποχὴ ἀπὸ τὴν κατανάλωσιν, β) πραγματικαὶ ἐπενδύσεις τῇ βοήθειᾳ τῶν ἀποταμιευμένων ποσῶν, γ) Ὅφελος τῶν ἀποταμιευόντων (ἄτοκοι τοποθετήσεις) ἀνατρέπεται καὶ ἔχομεν α) πραγματικὰς ἐπενδύσεις τῇ βοήθειᾳ δανείων, β) ὕψωσιν τῶν τιμῶν ὡς ἐπακόλουθον αὐτόνομου δημιουρ-

γίας χρήματος, το όποιον πρακτικῶς σημαίνει περιορισμὸν τῆς καταναλωτικῆς δυναμικότητος τῶν μισθωτῶν, γ) πληρωμὴν τῶν ὀνομαστικῶν χρεῶν παρὰ τῶν ἐπενδυτῶν εἰς ἀξίαν χαμηλοτέραν τῆς ληφθείσης καὶ εἰς βάρος τῶν ἀποταμιευσάντων.

Εἰς τὰς περιπτώσεις μιᾶς ὑφεικτικῆς κρίσεως ἀντιθέτως προκαλοῦνται ἐσφαλμέναι ἐπενδύσεις, διότι τὸ οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα τῶν πραγματοποιηθεισῶν πραγματικῶν ἐπενδύσεων δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς προσδοκίας τῶν ἐπενδυτῶν, σημειουμένων σοβαρῶν οἰκονομικῶν ἀπωλειῶν.

Αἱ ἀπώλειαι αὗται ἐμφανίζονται πάντοτε ὡς συνέπεια μιᾶς ὑφέσεως, ἣ ἧσυχία συμπίπτει τὰς τιμὰς, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὅτι ἡ τάσις πρὸς «κατάλυσιν» τῶν ἐπενδύσεων εἶναι μεγαλύτερα τῆς τάσεως πρὸς πραγματοποίησιν νέων ἐπενδύσεων, ὅπερ εἶναι ταυτόσημον μὲ μιαν ἀπότομον αὐξήσιν τοῦ ἀποθησαυρισμοῦ καὶ ἐπιφέρει περαιτέρω ὀξύνσιν τῆς ὑφεικτικῆς κρίσεως.

* * *

V. Ἡ προσπάθεια λύσεως τοῦ προβλήματος δημιουργίας ἐνὸς οὐδέτερου χρήματος ἔχει μακρὰν τὴν ἱστορίαν εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν.

Γενικῶς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο κατηγορίας προτάσεων πρὸς ἐπίλυσιν: α) τὰς προτάσεις σταθεροποιήσεως καὶ β) τὰς προτάσεις «ελαστικότητος».

Αἱ πρῶται ἐπιχειροῦν μίαν λύσιν διὰ τῆς σταθερᾶς ρυθμίσεως τοῦ ὄγκου τῶν μέσων πληρωμῆς, θέτουσαι ὡς σκοπὸν τὴν ἐξασφάλισιν μιᾶς ἀμεταθέτου σχέσεως μεταξύ κινητῶν καὶ μὴ κινητῶν στοιχείων τοῦ πλέγματος τῶν τιμῶν.

Αἱ δεύτεραι θεωροῦν ἀντιθέτως τὴν δυσκινησίαν τοῦ πλέγματος τῶν τιμῶν καὶ τοῦ κόστους ὡς αἰτίαν τῶν κυκλοφοριακῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ χρήματος. Κλασσικὴ κατέστη ἡ ἀντίθεσις μεταξύ τῆς Currency καὶ τῆς Banking Theory εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐπιστήμην.

Ἡ Currency Theory, ὁρμημένη ἐκ τῆς θέσεως, ὅτι πρακτικῶς αἱ ἀνάγκαι διὰ πιστώσεως εἶναι ἀπεριόριστοι, ἐθεώρησε τὴν ὀλικὴν καλυψὴν τῶν χαρτονομισμάτων διὰ χρυσοῦ ὡς τὴν μόνην ἐγγύησιν κατὰ τοῦ πληθωρισμοῦ.

Ἡ Banking Theory ἀντιμετώπισε τὴν ἐκδοσὴν χαρτονομίσματος ὡς συνέπειαν οὐχὶ ὡς αἰτίαν τῆς ζητήσεως, δεδομένου ὅτι — κατὰ τὴν ἀποψιν αὐτῆν — αἱ κυκλοφοριακαὶ ἀνάγκαι τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπορροφήσουν περισσύτερον χρήμα ἀπὸ ὅσον αἱ πραγματικαὶ ἀνάγκαι τῆς ἐπιβάλλουσιν. Κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀποψιν ἡ μόνη μέριμνα τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπανόρθου τῶν δανείων εἰς τὴν Τράπεζαν καὶ τοῦτο πραγματοποιεῖται ἐφ' ὅσον ἡ

ἐκδόσις νέου χρήματος γίνεται βάσει συναλλαγματικῶν καὶ γραμμικίων, τὰ ὁποῖα ἀνταποκρίνονται εἰς πραγματικὰ συναλλαγὰς.

Συνεπῶς ἐπὶ μὲν τῆς Currency Theory πρόκειται περὶ μίας ρυθμίσεως τῆς ποσότητος τοῦ πιστωτικοῦ χρήματος ἐκ τῶν ἄνω, ἐνῶ ἐπὶ τῆς Banking Theory πρόκειται περὶ μίας αὐτομάτου οἰκονομικῆς ρυθμίσεως τοῦ ὅγκου τοῦ πιστωτικοῦ χρήματος.

Ἐποφιν σχετικῆν πρὸς ἐκείνην τῆς Banking Theory διετύπωσεν ὁ Bendixen, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε τὴν θέσιν, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ χρηματοδότησις καλύπτει τὸν χρόνον τὸν ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς παραγωγῆς μέχρι τῆς διαθέσεως ἐνὸς ἐμπορεύματος εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξασφαλιστῆ ἡ ἐντὸς βραχυτατοῦ χρόνου ἐπιστροφή τῶν χρημάτων εἰς τὰς Τραπεζὰς δὲν ὑφίσταται κίνδυνος οἰκονομικῶν κραδασμῶν.

Πολὺς θόρυβος εἶχεν ἐπίσης γίνει περὶ τὸ λεγόμενον Graham-Plan, τὸ ὁποῖον ἐπρότεινε τὴν σταθεροποίησιν τῆς τιμῆς μίας δέσμης ἰκανῶν ἀποθηκεύσεων βασικῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα θὰ εὑρίσκωνται εἰς μίαν σταθερὰν ποσοτικὴν ἀναλογίαν ἐναντι ἀλλήλων.

Ἐφ' ὅσον αἱ Τραπεζαὶ θὰ ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ πωλοῦν καὶ νὰ ἀγοράζωσιν εἰς σταθερὰν τιμὴν ἢ οὐδετερότητος τοῦ χρήματος θὰ ἦτο ἐξησφαλισμένη ὑπεστήριξεν ὁ Graham.

Τέλος ὁ Silvio Gsell, εἶχε προτείνει τὴν εἰσαγωγὴν μίας μορφῆς χρήματος, τὸ ὁποῖον θὰ ὑπέκειτο εἰς βαθμιαίαν μείωσιν τῆς ἀξίας του (10% ἑβδομαδιαίως) εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐμποδίζεται ἡ ἀποθησαύρισις, ἡ ὁποία εἶναι — κατὰ τὸν Gsell — ἡ μοναδικὴ αἰτία τῆς ἀσταθείας τῶν τιμῶν.

Ἐξ ἄλλου ὁ Irving Fischer ἔθεσεν ὡς γνώμονα τὴν διατήρησιν μίας σταθερᾶς σχέσεως μεταξὺ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἐμπορευμάτων. Ἦτο δὲ τῆς γνώμης, ὅτι διατηρουμένης τῆς χρυσῆς βάσεως καὶ τῆς ἐλευθέρου κοπῆς χρυσῶν νομισμάτων θὰ ἐξησφαλιστο ἡ σταθερότητ' ἐὰν ἐπὶ πάσης κοπῆς ἀφαιρεῖτο ἐν τιμῆμα πρὸς ὄφελος ἐνὸς «fond», τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ὡς ἀποστολὴν τὴν διατήρησιν τῆς προαναφερθείσης σχέσεως σταθερότητος μεταξὺ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἐμπορευμάτων.

Ἡ συζήτησις ἐπὶ μίας ἐκάστης τῶν θειρεσιῶν ἀπόψεων καὶ προτάσεων θὰ ἦτο ἀγνος καὶ τοῦτο διότι τείνουσιν ὅλαι — κατὰ παραγνώρισιν οὐσιωδῶν πλευρῶν τοῦ προβλήματος — εἰς σταθεροποίησιν τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν. Σχεδὸν ὅλαι ἀνάγονται εἰς περίοδον ὅπου ἡ οἰκονομικὴ ἔρευνα δὲν εὑρίσκετο εἰς τὸ σημερινὸν ἐπίπεδον καὶ καθίσταται προφανές, ὅτι παραγνωρίζουσιν βασικὰς ὀφείας τοῦ ζητήματος ὡς ἤδη καὶ ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀναλύσεως καταφαίνεται.

Εἰς τὴν σύγχρονον θεωρίαν ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει ἡ ὑπὸ τοῦ Robertson ὑποστηριχθεῖσα ἄποψις. Ὁ Robertson προτείνει ἐν ἐπίπεδον τιμῶν, τὸ

ὅποιον θὰ κινῆται κατὰ φοράν ἀντίστροφον ἐκείνης τῆς παραγωγικότητος τῆς Οἰκονομίας.

Ἡ ροὴ τοῦ χρήματος δέον ὅπως ρυθμίζεται εἰς τρόπον ὥστε αἱ τιμαὶ νὰ ἀνέρχωνται ἢ νὰ κατέρχωνται περισσώτερον ἀπ' ὅ,τι θὰ συνέβαινεν ἄνευ τῶν ρυθμιστικῶν ἐπεμβάσεων. Ἀποτέλεσμα μιᾶς τοιαύτης πολιτικῆς εἶναι ἡ συνεχῆς προσαρμογὴ τοῦ χρηματικοῦ εἰσοδήματος, ἀνεξαρτήτως τῆς ονομαστικῆς αὐτοῦ ἀξίας, εἰς τὰ πραγματικὰ δεδομένα καὶ τὴν συγκεκριμένην στάθμην παραγωγικότητος τῆς οἰκονομίας.

Σχετικαὶ εἶναι καὶ αἱ σχέσεις τοῦ Lindahl ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς οὐδετεροποιήσεως τῆς ἐπιρροῆς τοῦ χρήματος.

Αἱ προτάσεις τῶν Robertson-Lindahl, αἱ ὁποῖαι ὀρθῶς ἀντιμετωπίζουν θεωρητικῶς τὸ πρόβλημα, ὡς πρόβλημα μιᾶς ἀδιαλείπτου ἐλαστικῆς προσαρμογῆς τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν πρὸς τὰς μεταβολὰς τῆς τεχνικῆς παραγωγικότητος τιθενται πρὸ σοβαρωτάτων πρακτικῶν δυσχερειῶν καὶ τοῦτο, διότι ὁ καθορισμὸς μιᾶς δέσμης χαρακτηριστικῶν τιμῶν, ἀλλὰ κυρίως ἡ δικτύωσις τῆς τεχνικῆς παραγωγικότητος εἶναι πρακτικῶς σχεδὸν ἀνέφικτος.

Πέραν τούτου αἱ ἐλαστικαὶ προσαρμογαὶ συνολικῶν μεγεθῶν καὶ ἰδιαίτερος τῶν τιμῶν εἰς τὴν Οἰκονομίαν ἐμποδίζονται ἀπὸ γενικωτέρους παράγοντας ὅπως εἶναι :

α) ἡ ὑπαρξὶς παγίων χρεῶν, β) ἡ ὑπαρξὶς παγίων εἰσοδημάτων, γ) ἡ ὑπαρξὶς δυσκαμψιῶν λόγῳ μονοπωλιακοῦ ἐλέγχου ὁλοκλήρων τομέων τῆς Οἰκονομίας, δ) ἡ ἀδυναμία μετακινήσεως μεγάλων τμημάτων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.